

જગદ્ગુરુ આદિ શંકરાચાર્ય

જગદ્ગુરુ આદિ શંકરાચાર્ય બહુ નાની ઉંમરમાં એવા સંત-વિદ્વાન-ગુરુના રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈ ગયા કે તેમની કીર્તિની ધજા આજે પણ ફરકી રહી છે. આ વર્ષે વીસમી એપ્રિલના રોજ આદિ શંકરાચાર્ય જયંતિ છે, જે આપણે દર વર્ષે પરમધામમાં ઉજવીએ છીએ. ચિન્મય વિભૂતિ, કોલવણમાં પ્રસ્થાપિત આદિ શંકરાચાર્યની મૂર્તિનો સુંદર ફોટો ચિન્મય પ્રમાના મુખ્ય પૃષ્ઠ ઉપર છે. શંકરાચાર્ય એક વિશાળ વ્યક્તિત્વવાળા દાર્શનિક જ નહીં પણ એવા રાજનૈતિક સંત પણ હતા જેમણે આખા ભારતને એક સૂત્રમાં પરોવવાનું કામ કર્યું. તેમનું દર્શન સ્પષ્ટ રૂપમાં વૈદિક, તેમનાં ભાષ્યોમાં વારંવાર નિરાકાર બ્રહ્મનો ઉલ્લેખ. તેમની ત્રણ રચનાઓ દક્ષિણામૂર્તિ સ્તોત્ર, ગોવિંદાષ્ટકમ્ એટલે કે ભજગોવિંદમ્ અને સૌંદર્ય લહેરીમાં ક્રમશઃ શિવ, વિષ્ણુ અને શક્તિની આરાધના કરવામાં આવી, તેમની લીલાઓનું ગીત ગુંજયું. આ રચનાઓ તેમને વેદવ્યાસ પછી પહેલા એવા સર્જક બનાવે છે, જેઓ ઈશ્વરના સાકાર અને નિરાકાર બંને સ્વરૂપનું સમર્થન કરે છે.

શંકરાચાર્યના હજારો શિષ્ય હતા અને હંમેશા રહેશે. તેમના ચાર પ્રમુખ શિષ્યો જેને તેમણે જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય નિયુક્ત કર્યા તેમની વાત આજે કરીએ. તેમના એક પરમપ્રિય શિષ્ય થયા સદાનંદ. જેઓ ગુરુજ્ઞાનમાં આકંઠ ડૂબેલા રહેતા હતા. સદાનંદને ગુરુ ઉપર અતૂટ વિશ્વાસ. એકવાર કોઈક કામે સદાનંદ અલકનંદા પાર કરીને ગયા. આદિ શંકરાચાર્ય પોતના બીજા શિષ્યોને એ સમજાવવા માગતા હતા કે તેમને સદાનંદ કેમ વધુ ગમે છે. તેમણે સદાનંદને મોટેથી સાદ કર્યો, “સદાનંદ જલ્દી દોડ, જલ્દી આવ!” અલકનંદને સામે કિનારે સદાનંદે આ બૂમ સાંભળી. તેને થયું મારા ગુરુ કોઈ મુશ્કેલીમાં લાગે છે એટલે મને જલ્દી

બોલાવે છે. તેઓ તો ભાવવિભોર થઈ ગયા. નદીનો પુલ તો દૂર હતો. જો, ત્યાં સુધી જાય તો ઘણો સમય પસાર થઈ જાય. ગુરુ ઉપર તો અખૂટ વિશ્વાસ, ગુરુનું નામ લીધું અને તેજ ઘડીએ પાણી ઉપર ચાલવા લાગ્યા. નદીમાં જળસપાટી તો ઊંચી હતી પણ સદાનંદની ભક્તિના સામર્થ્યથી તેમના દરેક પગ નીચે કમળપુષ્પ ઉત્પન્ન થતા ગયા અને તે પુષ્પો ઉપર પગ રાખતા તેમણે સહજ અલકનંદા પાર કરી દીધી. પગ નીચે ફૂટેલા પદ્મ (કમળ)થી પ્રભાવિત થઈને શંકરાચાર્યે તેમનું નામ સ્વામી પદ્મપાદાચાર્ય રાખ્યું, જેઓ જગન્નાથપુરીના ગોવર્ધન મઠના પહેલા શંકરાચાર્ય બન્યા.

તેમના દ્વિતીય શિષ્ય મંડનમિશ્ર ઉત્તર ભારતના પ્રકાંડ વિદ્વાન હતા, જેમણે શાસ્ત્રાર્થમાં શંકરાચાર્યે પરાજિત કર્યા હતા. મંડનમિશ્રના પત્ની ઉભયભારતી સાથે આદિ શંકરાચાર્યનો શાસ્ત્રાર્થ જગપ્રસિદ્ધ છે. અહીં એ સિદ્ધ થાય છે કે અધ્યયન અને મનન જ નહીં પણ અનુભવ પણ અનિવાર્ય છે. અનુભવથી જ સાચું જ્ઞાન થાય છે. મંડનમિશ્રને તેમણે સુરેશ્વરાચાર્ય નામ આપ્યું અને દક્ષિણ ભારતમાં સ્થિત શૃંગેરી મઠના પહેલા આચાર્ય બનાવ્યા.

એક ગામમાં પ્રભાકર નામનો એક પ્રતિષ્ઠિત બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને ફક્ત એક જ વાતનું દુઃખ હતું કે તેનો એકનો એક દિકરો પૃથ્વીધર જડ અને મૂંગો હતો. લોકો તેને પાગલ ગણતા અને બીજા છોકરા તેને મારતા, પણ તે કંઈ ન બોલતો! પરેશાન મા-બાપ પૃથ્વીધરને આદિ શંકરાચાર્ય પાસે લઈ ગયા અને બાળકને સ્વસ્થ કરવાની પ્રાર્થના કરી. શંકરાચાર્યે થોડું વિચારીને બાળકને સંસ્કૃતમાં સવાલ પૂછ્યા. ચમત્કાર થયો, બાળક કદાચ આવા જ પ્રશ્નોની રાહ જોતો હતો. તેણે સંસ્કૃતમાં બેજોડ જવાબ આપ્યા. ગુરુએ પહેલી નજરમાં જડ જેવા દેખાતા બાળકમાં વિદ્વતા પારખી લીધી

હતી. તેમણે બાળકને શિષ્ય બનાવતા નામ આપ્યું હસ્તામલક. હસ્તામલક એટલે હાથમાં રાખેલું સરસ રેસાદાર આમળું (આમલક). એવી વસ્તુ કે વિષય જેના અંગ-પ્રત્યંગ હાથમાં લેતાં આમળા જેમ સ્પષ્ટ દેખાય અને સમજાઈ જાય. પછી હસ્તામલક ભારતના પશ્ચિમ સ્થિત શારદાપીઠ - દ્વારકાના આચાર્ય બન્યા.

શૃંગેરીના નિવાસ દરમ્યાન આદિ શંકરાચાર્યને ગિરિ નામનો એક શિષ્ય મળ્યો. જે ખાસ ભણેલો ન હતો. પણ આજ્ઞાકારિતા, કર્મઠતા, સત્યવાદિતા તથા અલ્પભાષણમાં તેનો કોઈ મુકાબલો ન હતો. તે ગુરુનો અનન્ય ભક્ત હતો. એક દિવસ તે ગુરુજીના વચ્ચ ધોવા ગયો હતો. ત્યારે આશ્રમમાં અભ્યાસનો સમય શરુ થઈ ગયો. બીજા શિષ્યો શંકરાચાર્યને અધ્યયનો પ્રારંભ કરવા આગ્રહ કરવા લાગ્યા પણ તેમને તો ગિરિની રાહ જોવી હતી. કોઈ શિષ્યોએ ગિરિના જ્ઞાન અને અધ્યયનની સાર્થકતા ઉપર પ્રશ્નો ઉભા કર્યા તો શંકરાચાર્યને તે ન ગમ્યું. તેમણે ગિરિને તત્ક્ષણ વ્યાપક જ્ઞાન આપી અસીમ કૃપા કરી, સાથે એ પ્રમાણિત કર્યું કે અનન્ય ગુરુભક્તિથી કાંઈ પણ મેળવી શકાય છે. પોતાને ખભે ધોયેલા કપડાં રાખીને ગિરિએ તોટક છંદમાં સ્વ-સ્ફુરિત ગુરુવંદના કરી જે સાંભળીને બધા અવાક થઈ ગયા. બધાને વધુ આશ્ચર્ય એ થયું કે શંકરાચાર્યે તેને આદેશ કર્યો કે આજે મારે બદલે તમે બ્રહ્મસૂત્ર ઉપર મારું મંતવ્ય સમજાવો. આ પ્રસંગે ગુરુકૃપા શું છે તેની અનુભૂતિ બધા શિષ્યોને થઈ અને સહુ આચાર્યના પગમાં પડ્યા. આવા પરમગુરુ શંકરાચાર્યને સાષ્ટાંગ વંદન.

- આનંદ પાઠક